

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יב עמוד א

ת"ר: אין מושחים את המלכים אלא על המעיין, כדי שתמשך מלכותם, שנא': +מלכים א' א+ ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם [וגו'] והורדתם אותו אל גיחון. אמר רבי אמי: האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא, ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ראש השנה ליום הכפורים בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה. ומאן דבעי למיעבד בעיסקא, ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח, לירבי תרנגולא, אי שמין ושפר מצלח. האי מאן דבעי למיפק [לאורחא], ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא, ניקום בביתא דחברא, אי חזי בבואה דבבואה לידע דהדר ואתי לביתא. ולא מלתא היא, דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה. אמר אביי, השתא דאמרת: סימנא מילתא היא, [לעולם] יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא, כרתי וסילקא ותמרי. אמר להו רב משרשיא לבריה: כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו, גרסו מתניתא ועלו לקמי רבייכו, וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה, דכתיב: +ישעיהו ל+ והיו עיניך רואות את מוריק, וכי גרסיתו - גרסו על נהרא דמיא, דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתייכו, ותיבו אקילקלי דמתא מחסיא ולא תיבו אפדני דפומבדיתא, טב גלדנא סריא [דמתא מחסיא למיכל] מכותחא דרמי כיפי. +שמואל א' ב+ רמה קרני באלהי - רמה קרני ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן - נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בכף - לא נמשכה מלכותן.

תלמוד בבלי מסכת כריתות דף ה עמוד ב

ת"ר: אין מושחין את המלכים אלא על המעיין, כדי שתימשך מלכותן... אמר אביי: השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא, כרתי, סילקא ותמרי.

רש"י מסכת כריתות דף ו עמוד א

רוביא - תלתן והני איכא דגדלי מהר ואיכא דמתקי.

מחזור ויטרי סימן שכג

אמ' אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא. יהא איניש רגיל למחזי בריש שתא קרא ורוביא וסילקא ותמרי. מיכן נהגו בני צרפת לאכול בראש השנה תפוחים אדומים. וכן בפרוונצא אוכלין ענבים לבנים ותאנים לבנים וראש כבש. כל דבר חדש וקל וטוב לסימן טוב לכל ישראל:

ראבי"ה ח"ב - מסכת ראש השנה סימן תקמז

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא אדם רגיל למיכיל בריש שתא קרא ורוביא וכרתי <סילקא> ותמרי. והא דאמרינן לעיל מיניה ולא מילתא הוא דילמא חלש דעתיה ומיתרע מזליה, לא קאי אלא אמאי דקאמר האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי הדר לביתיה אי לאו וכו', משום שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, כגון בדרך, וגרסינן בירושלמי ברכות כל הדרכים בחזקת סכנה וכן כל החולים בחזקת סכנה, ובדבר קטן חלש דעתיה ומיתרע מזליה. ובזמן הזה נוהגין להדליק נר כל אחד ואחד ביום הכיפורים בבית הכנסת, שהוא יום גמר דין, וגם נקרא ראש השנה בעשור לחודש

באר שבע מסכת הוריות דף יב עמוד א

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא, אמתניתין קאי דקתני אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותו, אלמא סימנא מילתא היא. יהא רגיל איניש למחזר לראות ולפגוע בירקות הללו לפי שגודלין וגובהין למעלה יתר משאר ירקות, ואינון קרא רוביא כרתי סילקי ותמרי. קרא דלעת ובטיית קרען רוביא תלתן ובטיית חלבה כרתי כרשין ובטיית בריאת סלקא שלק ובטיית סליק ותמרי כמשמען.

מרדכי מסכת יומא פרק שבעת ימים רמז תשכג

...והא דאמרי' דלאו מילתא היא דלמא חלש דעתיה ואיתרע מזליה לא קאי אלא אמאי דקאמר האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי הדר לביתיה אי לא משום שהשטן מקטרג בשעת הסכנה כגון בדרך וגרסי' בירושלמי דפרק תפלת השחר כל דרך בחזקת סכנה וכל החולים בחזקת סכנה ובדבר קטן חלש דעתיה ומיתרע מזליה ובזמן הזה נהגו להדליק ביו"כ נר לכאו"א לפי שהוא גמר דין כדכתיב בעשרים וחמש שנה לגלותינו בר"ה בעשור לחדש וגו' ואמר פ"ב דערין איזו היא ר"ה שהוא בעשור לחודש זה יו"כ:

ספר שבולי הלקט סדר ראש השנה סימן רפג

מצאתי בתשובת הגאונים זצ"ל וששאלתם לפרש לכם למה רגילין לאכול ראשי כבשים בראש השנה ולאכול ולשחוט כל אחד ואחד תרנגול בערב יום הכיפורים. חכמים וכל אנשי בבל כך עושין... ובערב ראש השנה שוחטין כל אחד ואחד שבבית תרנגול ומחזירין אותן בחייהן על כל אחד ואחד ואומר זה תחת זה זה חילוף זה יצא זה למיתה ויכנס פלוני בן פלוני לחיים ושוחטין אותו ומשגרין אותו ליתומים ולעניים ואומר יהי כופר נפשנו ויהיה כפרה עלינו וחכמים ובעלי בתים אף בערב יום הכיפורים עושין כן ויש מחזירין אילים וכבשים וכל זה נחש לטובה היא במסכת כריתות פרק קמא אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למיחזי בריש שתא קרא ורוביא וכרתי וסילקא ותמרי. פי' קרא דלעת על שם דלו עיני למרום ריבייא על שם פרו ורבו ופירש רבינו שלמה זצ"ל תלתן פונוגרוקי בלע"ז כרתי יכרתו אויבנו והן כרשין סילקא יסולקו עונותינו תמרי תמו עונותינו:

ספר כלבו סימן סד

ומנהג נרבונ"א וכל אלה... ומביאין לפני בעל הבית תמחוי ובו כל מיני מגדים לסימן טוב ובתוכו קרכסתא פירוש קרא רוביא כרתי סלקא תמרי לעשות זאת מאי דגרסינן במסכת כריתות אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא ליחזי איניש בריש שתא קרכסתא, ונהגו ליקח כל אחד בידו ואומר קרא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכיותנו ויקרע רוע גזר דיננו, רוביא יהי רצון מלפניך וכו' שירבו זכיותינו, כרתי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיכרתו שונאינו וכל מבקשי רעתינו, סלקא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכו' שישתלקו עונותינו וישתלקו שונאינו וכל מבקשי רעתינו, תמרי יהי רצון מלפניך וכו' שיתמו שונאינו עם כל חטאתינו ושאלו לרב למה אנו אוכלים ראש האיל בראש השנה והריאה כמו כן בדבש, וענה להם ראש האיל זכר לאותו איל שעקד אברהם אבינו שנאמר (שם כב, יג) וישא אברהם את עיניו וכו' ולהכי אוכלין הראש כי הוא ראש השנה והריאה משום שמאירה את העינים וכן היה רגיל לעשות הר"ם ואינו נזהר לאכול שומין ואגוזים ולא שום דבר,

ספר אבודרהם סדר תפלת ראש השנה

אמר אביי השתא דאמר' סימנא מילתא היא יהא רגיל אינש למחזי בריש שתא קרי. רוביא. כרתי סילקא. תמרי. סימן קרכסתא. ובתשובת הגאונים כתוב וכן מנהג כל החכמים שמקריבין לפנין בראש השנה טנא שיש בו דלועין ופול המצרי כרישין ושלקות ותמרים ומניחין ידיהן על כל אחד מהן ומוציאין משמותם סימן טוב ואומרים על דלעת קרא יקרע גזר דיננו. ועל הפול רוביא ירבו זכיותנו ועל הכרתי יכרתו שונאינו. ועל התרדים סילקא יסלקו עונותינו. ועל התמרים יתמו עונותינו. ומוסיפין עוד רמון ואומרים עליו נרבה זכיות כרמון. ויש אומרה בלשון יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכיותנו ושיקרע גזר דיננו. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיתרבו זכיותנו וכן כולם. ויש נוהגין לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה ע"ש (עי' דברים כה, יג) והיית לראש ולא לזנב. ודגים לפרות ולרבות כדגים ואין מבשלים בחומץ וה"ר מרוטנברג היה רגיל לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק;

מהרש"א חידושי אגדות מסכת הוריות דף יב עמוד א

מאן דבעי למידע אי מסיק שתא כו'. יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא כו' ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה נידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה השניה דאי לא משך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא לירבי כו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי חזר ואתי לביתיה כו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו טפי מפתי נפלה מפי מקלי נפלה מידי צבי כו' כדאמרינן פרק ד' מיתות וכבר נדחקו המפרשים בכל זה ואענה חלקי גם אני מהידוע כי הטוב הוא בא ממנו ית' ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו ית' ב"ה מעצמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו ית' ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש ברבי חנינא שלא היה יכול המכשף להזיקו משום דנפיש זכותיה שנאמר אין עוד מלבדו ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו ית' ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו הרי זה ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן דברחמי שמיא אפשר שישתנה וכל הני דנקט בהך ברייתא דפ"ד מיתות דהוי ניחוש כגון פתי נפלה מפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' לא בעי למימר אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דא"נ לא משך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשיה לא קאמר אלא דאי משך נהוריה מסיק שתא וזה שנותן סימן לטובה דשרי שהוא דבר הבא ממנו יתברך בהחלט אבל לא קאמר אי לא משך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוה ניחוש (דאם כן) [דא"נ] לא משך נהוריה אפשר דמסיק שתא דלרעה לא באה ממנו יתברך ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות וכן באי מצלח אי לא היינו דידע דמצלח בהחלט ואי לא היינו דלא ידע כאילו לא עשה כלום ולכך בעשיה לא נקט אלא אי שמין ושפיר מצלח אבל אי לא שמין אפשר דמצלח ואפשר דלא מצלח ולא ידע כלום וכן יש לפרש באי חזר לביתיה אי לא דהיינו אי לא ידע ולכך לא נקט אלא אי חזי בבואה וכו' אבל אי לא חזי בבואה דבבואה לא ידע כלום והענין מבואר דבעשרה ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ינוח ומי ינוע ומי ישקט וכו' ולזה כי הנר הוא נשמת אדם ואם יראה דמשך נהוריה יהיה לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולא יהיה לו לסימן טוב דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה וכו' כי האל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן צלו של אדם וז"ש כלב סר צלם מעליהם וה' אתנו אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינים וצלם וכבר סר הקב"ה אותם מעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בצל שדי יתלונן דעולם ומלואו שלו לצוות את מלאכיו לשמרו ולזה אי חזי בבואה וכו' שהוא לסימן טוב על שמירת מלאכיו בדרך כמ"ש הדר ואתי לביתיה בלי שום פגיעה רעה אבל בהפך לא קאמר דגם אם לא ימשוך נהוריה אפשר שיחיה וגם אם לא שמין אפשר שיצליחו נכסיו וגם אם לא חזי בבואה וכו' אפשר דהדר ואתי לביתיה דבתשובה ומעשים טובים שבאלו עשרה ימים יתכפר לו עונו להשתנות מזלו הרעה לטובה ודו"ק:

אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא וכו'. ר"ל דאמרת דמה שיטיל האדם עצמו לסימן טוב מלתא היא ואין בו משום ניחוש:

יהא רגיל (למיתתי) [למחזי] בריש שתא קרא וכו'. דכל הני סימנין לטובה הן אי כפרש"י הכא ובפרק קמא דכריתות דגדלי מהר ואיכא דמתקי שהוא לסימן שיצמח ויגדל מזלו ושנה טובה ומתוקה ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי רוביא ירבו זכיותינו וכו' ע"ש ובטור א"ח סימן תקפ"ג אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש:

שמאל א פרק יד

- (ו) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל הַנַּעֲרָה נִשְׂא כְּלִי לְכָה וְנִעְבְּרָה אֶל מִצֵּב הָעֵרְלִים הָאֵלֶּה אוֹלִי יַעֲשֶׂה יְקִיָּק לָנוּ כִּי אֵין לִיקְנֹךְ מַעְצוֹר לְהוֹשִׁיעַ בְּרַב אוֹ בְּמַעֲט: (ז) וַיֹּאמֶר לוֹ נִשְׂא כְּלִי עֲשֵׂה כָּל אֲשֶׁר בְּלָבָבְךָ נְטָה לְךָ הַנְּי עִמָּךְ כְּלָבָבְךָ: ט
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹבְרִים אֶל הָאֲנָשִׁים וְנִגְלִינוּ אֲלֵיהֶם:
(ט) אִם כֹּה יֹאמְרוּ אֲלֵינוּ דְמוּ עַד הַגִּיעֵנוּ אֲלֵיכֶם וְעַמְדָנוּ תַּחְתֵּינוּ וְלֹא נַעֲלֶה אֲלֵיהֶם:
(י) וְאִם כֹּה יֹאמְרוּ עָלוּ עֲלֵינוּ וְעָלִינוּ כִּי נִתְּנָם יְקִיָּק בְּיָדָנוּ וְזֶה לָנוּ הָאוֹת:

רד"ק שמאל א פרק יד פסוק ט

(ט) דמו עד הגיענו - המתינו ז"ש יהונתן לאות ולסימן אמר כמ"ש זה לנו האות כי אם יאמרו עלו עלינו פיהם הכשלים כי אנחנו נעלה והם ירדו וזה אינו נחש האסור ואם היה אסור לא היה הקדוש ברוך הוא עוזרו בהליכה ההיא אבל הוא וכיוצא בו הוא קול דברי' ישמע אדם ויחזק לבו כי הם ס' ואת על המעשה ואל יטעה אותך מה שנמצא בדברי חז"ל אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כי אינו אומר שיהיה אותו נחש אסור כמו שפירשוהו רבים כי הנה אלו המנחשים בחולדה ובעופות אינו כנחש אליעזר וכיונתן והוא היה אסור כמ"ש רז"ל לא תנחשו אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים והאומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו צבי הפסיקו עורב קורא לו שועל מימינו ונחש משמאלו אל תתחיל בי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא הנה אלו הדברים וכיוצא בהן שנהגו בהן בעלי הדיעות הרעות וקבעום חק ומנהג עליהם וחושבים כי הם המטיבים והמריעים זה הוא שאסרה התורה אבל אם ירצה אדם לעשות מעשה ויעשה דבר א' לאות וס' למעשה ההוא כדי לחזק לבו ולעורר לבו לדבר ההוא זה הדבר מותר כי אילו היו עושים רע בדבר הזה אליעזר ויהונתן לא היה עונה אותן הב"ה כהוגן ומסייע את מעשיהם ועוזרם והנה רב בעל המאמר הזה שאמר כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויונתן אינו נחש הוא בעצמו היה עושה כנחש שלהם כמ"ש רב בדיק במברא ואמר רב הוה אזיל לבי רב נחמן חתניה ואמר אי מברא אתא לאפאי ימא טבא לגו וכן אמר שמואל הוה בדיק במברא ר' יוחנן בדיק בינוקא פי' שהיה אומר לתינוק אמור לי פסוקך שאתה קורא בו כשהיה רוצה להתחיל שום מעשה או דרך אבל המאמר ההוא שאמר רב כך פירושו כל נחש וס' שהוא אינו עושה אותו ס' לעצמו מתחילה כמו שעשה אליעזר ויהונתן אינו נחש וסימן ואין לסמוך עליו או לחוש ממנו אם יבא מאלין לפיכך הקשה לו למה לא אכל מההיא סעודה מפני שהניחו כולם הבשר ויצאו לקראתו חשב זה לסי' כי הסעודה ההיא לא תהיה לברכה מפני שהניחוה ומה סימן ונחש היה לו בזה כיון שמתחלה לא שם לבו לזה והא אמר רב כל נחש שאינו כנחש אליעזר ויהונתן אינו נחש ואין לסמוך עליו ואין לחוש ממנו א"כ רב למה חשב /חשש/ בזה הדבר ולפיכך אמרו רז"ל בית תינוק ואשה אעפ"י שאין נחש יש סימן כלומר אע"פ שאינו נחש כנחש שסומכין עליו יש קצת סימן בדבר לשמח לבו ולחזקו אם יהיה לטוב ואם יהיה לרע יש לדאוג ממנו ולבקש רחמים ממנו מלפני הב"ה ופי' בית אם בנה בית חדש ויארע לו מאורע טוב או רע סמוך לחנוך הבית וכן אם יולד לו ילד או לקח אשה בזה הדרך ואמרו והוא דאתחזק תלתא זמני אז ראוי לסמוך עליו אעפ"י שבא מאליו ולא עשהו סימן בתחלה אבל הנחש שעשהו סימן מתחלה לא שאלו בו שלש פעמים אלא בפעם ראשונה לבד יש סימן וסמכו הג' פעמים על מ"ש יעקב אבינו יוסף אינו ושמעון אינו ואת בנימן תקחו ואלה המקרים באו לו משנולד בנימן לפיכך חשש בדבר וכן אמר יוסף הצדיק הלא אתם ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני כלומר אדם כמוני יחשב סימן רע אם יאבד ממנו הגביע אשר הוא שותה בו לפיכך אמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש וכן נחשתי ויברכני ה' בגללך וכן והאנשי' ינחשו כל זה הוא לשון סימן ואת על הדבר לא נחש ולא קסם ואמרו רז"ל מכאן שמשמטשין בבת קול שנאמר ואזנך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאלו ואמרו קל גברא במתא וקל איתתא בדברא ומה נחזור אחרי ספורי הגמרא וסמכי הפסוקים והנה פ' מפורש נעשה כמעשה יונתן על פי הנבואה נאמר לגדעון ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך:

רלב"ג שמאל א פרק יד פסוק ט

(ט) אם כה יאמרו אלינו דמו עד הגיענו אליכם ועמדנו תחתנו - ראוי שתדע כי העתידות יגלו בפנים שונים וכבר תהיה לפעמים הודעה חלושה מושפעת מהש"י בזה האופן החלוש וילקח בה ראה כמו שנאמר לגדעון שירד הוא ופורה נערה אל מחנה וישמעו מה ידברו כי בזה קצת הוראה מהדברים המתחדשים וזה מבואר אחר העיון ממה שזכרנו בשני מספר מלחמות השם ואין הנה מקום זאת החקירה, והנה אמרו דמו עד הגיענו אליכם לאות כי ההתחלה תהיה מפלשתיים לרדוף אחרי ישראל ולזה יש להם לירא שינוצחו כי הרודף הוא המנצח על הרוב:

תלמוד בבלי מסכת חולין דף צה עמוד ב

רב הוה קאזיל לבי רב חנן חתניה, חזי מברא דקאתי לאפיה, אמר: מברא קאתי לאפי, יומא טבא לגו; אזל קם אבבא, אודיק בבזעא דדשא חזי חיותא דתליא, טרף אבבא, נפוק אתו כולי עלמא לאפיה, אתא טבחי נמי, לא עלים רב עיניה מיניה, אמר להו: איכו השתא, ספיתו להו איסורא לבני ברת! לא אכל רב מההוא בישראל; מ"ט? אי משום איעלומי - הא לא איעלים, אלא דנחיש - והאמר רב: כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש! אלא: סעודת הרשות הואי, ורב לא מתהני מסעודת הרשות. רב בדיק במברא, ושמואל בדיק בספרא, רבי יוחנן בדיק בינוקא.

רש"י מסכת חולין דף צה עמוד ב

אמר מברא אתי לאפאי יומא טבא לגו - סימן טוב הוא לעוברי דרכים כשהמעבורת באה לקראתן מאליה קודם שזימנוה יום טוב להם בבית אושפיזם באותה לילה כשילינו. כל נחש שאינו - סומך עליו ממש כאליעזר עבד אברהם שאם תשקני אדבר בה ואם לאו אדבר בה.

תוספות מסכת חולין דף צה עמוד ב

כאליעזר עבד אברהם - ואם תאמר אליעזר היאך ניחש למ"ד בפ' ארבעה מיתות (סנהדרין דף נו:): כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו וי"ל דהוא תנא סבר שלא נתן לה הצמידים עד שהגידה לו בת מי היא ואף על גב דכתיב (בראשית כד) ויקח האיש נזם זהב וגו' והדר כתיב ויאמר בת מי את אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכח כשספר דכתיב ואשאל אותה ואומר בת מי את. וכיונתן בן שאול - וא"ת היאך ניחש ויש לומר דלרז את נערו אמר כן ובלאו הכי נמי היה עולה.

חידושי הריטב"א מסכת חולין דף צה עמוד ב

וכיהונתן בן שאול. הא ודאי מה שעשה יהונתן בן שאול אין בו צד ניחוש, כי סימנין בעלמא מסר אם כה יאמרו עלו ועלינו ובלאו הכי היה עולה, וכן אליעזר עבד אברהם על זכותו של אברהם סמיר, כדאיתא בקרא, וחס ליה לעבדא דאברהם דליהוי מנחש, והכא הכי פירושו דכל ניחוש שאין סומך עליו כמו שסמכו אלו על סימניהן אינו ניחוש, וכן פירש ר"י ז"ל.

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק יא

הלכה ד

אין מנחשין כעכו"ם שנאמר לא תנחשו, כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפציי נעשים, הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי, וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך, טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני, וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית, שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול, וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם, וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה. +/השגת הראב"ד/ וכן המשים לעצמו סימנים אם יארע לו כך וכך וכו'. א"א זה שבוש גדול שהרי דבר זה מותר ומותר הוא ואולי הטעהו הלשון שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך ואיר חשב על צדיקים כמותם עבירה זו ואי הווי אינהו הווי מפקי פולסי דנורא לאפיה. + הלכה ה

מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי, אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה מעת שקניתי עשרתי, וכן השואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב כל אלו וכיוצא בהן מותר ד הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר. +/השגת הראב"ד/ כל אלו וכיוצא בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר. א"א אף זאת שאמרו בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכה אם ראוי לסמוך על סימניהם ואמרו שראוי לסמוך אחר שהחזקו שלש פעמים. +

הגהות מיימוניות הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה ה

[ד] וכן פסקו כל רבותינו שאין נקרא מנחש אלא בסומך על דבריו ומעשיו בעבור ניחושין כדאמר בפרק גיד הנשה אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש והקשו התוספות ויונתן היאך ניחש וגם אליעזר היאך ניחש האמר רבי יוסי פרק ארבע מיתות כל האמור בפרשת מכשף בן נח נהרג עליו. וי"ל דסבר רבי יוסי שתחילה שאל בת מי את ואחרי כן נתן לה את הצמידין וכן מוכח בסיפור הדברים ואע"ג דבת מי את כתב לאחר הנתנה אין מוקדם ומאוחר בתורה. ועל יונתן י"ל שלרז נערו עשה כן ובלא"ה היה עולה, ע"כ. וכן כתב בספר המצות בשם ר"י. ורמ"א תירץ הא דיונתן בענין אחר וז"ל מיהו הא דיונתן לא נחוש היה דלא הווי נחוש אלא דבר בלא טעם אבל יונתן נתן טעם לדבר עלייה וירידה ואהא דאליעזר לא כתב שום תירוץ, כל זה הארכתי נגד המשחיתים המלעיגים על פסקים אלו:

כסף משנה הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה ד

...ולענין יונתן בן שאול רבינו לא הזכירו ואפשר שלא היה בגירסתו ואפילו את"ל שהיה בגירסתו אפשר לומר שהוא ז"ל מפרש המאמר באופן דלא תקשי לן הא דיונתן וה"ק כל המנחש ואינו סומך עליו כמו שסמכו אליעזר ויונתן על סימניהם. ומיהו לא דמו דשל אליעזר ודאי הוה נחוש שמיד נתן הצמידים קודם ששאל בת מי את ולדידיה לית ביה איסור דבן נח היה, אבל יונתן בן שאול יש לנו לומר דלא הוה ניחוש דצדיק גמור היה דמסתמא לא היה מנחש ומה שעשה סימן זה היינו כדי לרז נערו ובלא"ה נמי היה עולה ומכל מקום הרי סמך על התשובה שהשיבוהו וסמך בכך דפשטיה דקרא הכי מוכח וכיון שהוא עצמו לא לניחוש נתכוון לא רצה רבינו לכתוב וכיונתן בן שאול. והר"ן כתב בפ' גיד הנשה כל נחש שאינו כאליעזר וכו' כתב הרמב"ם וכן המשים לעצמו סימנים וכו' כגון אליעזר עבד אברהם כו' הכל אסור. וכתב עליו הראב"ד זה שבוש גדול הוא וכו' ודברי הראב"ד תמוהים בעיני שהרי מפורש בגמרא שלענין איסור נאמר. ומ"מ הדבר צריך תירוץ שא"א שהצדיקים הללו יהיו מנחשים. וכך נ"ל בתירוץ של דברים שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק כגון פתו נפלה לו מידו או צבי הפסיק לו בדרך שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מורים תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר אם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא אין זה נחש אלא מנהגו של עולם ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו לפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלימה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמייאני נא מעט מים תשיבהו ברוח נדיבה גם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יהונתן שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח סימן זה שאם יאמרו אליו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארב

ובכיוצא בו בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם שכן מנהגו של עולם ששנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המופחדים ואם יאמרו דומו עד הגיענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליהונתן שימסור עצמו לסכנה וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא. וכי מייתי לה בגמרא לענין איסור ה"ק שכל נחש שהוא מהדברים שאסרה תורה שאין הסברא מכרעת בהן כל שאינו סומך על מעשיו ממש כמו שעשו אלו השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור אף על פי שהוא מדרכי הנחשים האסורים, ורב לא תלה מעשיו במברא שהרי לא אמר אי מברא אתי לאפאי איזיל ואי לא לא איזיל אלא דכי חזי מברא דאתי לאפיה אמר יומא טבא לגו וכיון שכן אמאי לא אכיל מההוא בישראל, ואי קשיא לך והא רבי יוחנן בדיק בינוקא ונראה שהיה תולה מעשיו בו דהא בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל וכי א"ל ושמואל מת נמנע ולא הלך, י"ל שעניינו של תינוק אינו מצדדי הנחש אלא כעין נבואה קטנה היא כדאמרינן בפ"ק דב"ב [י"ב]: ניתנה נבואה לתינוקות. ולפי זה כי אמרינן רב בדיק במברא לא שיהא תולה מעשיו עליה אלא שהיה לוקח בה קצת סימן לעצמו. אלא שאין דברי רש"י כך שהוא כתב בדיק במברא אם מזדמנה לו אזיל ואם בקושי מוצאה לא אזיל. ואפשר שאף זה אינו סמך גמור כאליעזר וכיהונתן שתלו עליו כל מעשיהם לגמרי אבל רב מפני דברים אחרים היה נמנע אלא שהיה עושה סימן של מברא סניף להם והיינו נמי דאמרינן בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן וכתב רש"י אף על פי שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן שאם אינו מצליח אח"כ אין לו לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח. זה דעתי בדברים הללו ואפשר שאף הרמב"ם לכך נתכוון שהמשים סימנים בדבר אסור ותולה עליו מעשיו לגמרי כמו שעשה אליעזר בדבר מותר, עכ"ל:

שו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן רנג עוד בהנ"ל

ב"ה, יוניאן סיטי, כ"ב אלול תשמ"ג

בדבר אכילת הסימנים בליל ר"ה איזה מהם מוקדם ואיזה מאוחר.

ד) ובעיקר ענין האמירה אע"פ שאין ראה לדבר זכר לדבר י"ל, ממה דמצינו אצל אלישע [מלכים ב' י"ג] שאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת וגו' ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם וגו' ויאמר למלך ישראל הך ארצה וגו', וברש"י אלישע אמר שהחץ הזה יהיה ס' תשועה לישראל, ובפשטות נראה שזה כענין סימנא מילתא. ושמחתי שמצאתי ברמב"ן פרשת לך עה"פ [י"ב ו'] ויעבור אברם בארץ, דמעשה אבות סימן לבנים ושלכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות והביא מהא דאלישע עיי"ש. ומ"מ הוסיף ואמר חץ תשועה לה' וגו' שהתפלל בכך עיי"ש באברבנאל ובמלבי"ם, ונראה קצת שבנוסף להסימן יש לומר גם תפלה והבן.

ויש לומר עוד דהא בכל הנהו סימני שייך לומר גם בהיפוך ח"ו, עיין בלשון האגודה בליון המרדכי שם, והובא בב"ח ובט"ז סק"א. ולגבי קרא נתקשיתי מאוד, דהא בנדרים מ"ט ע"א אצל ר' ירמיה שהאסיא ראה אצלו קרא שבקיה ונפק אמר מלאך מותא אית ליה לדין בביתיה וכו' עיי"ש, ובע"ב שם כל מידעם לא תפלוט קמיה רבך לבר מן קרא וכו', ואיך נאכל בליל ר"ה דבר הממית שלכאורה זה סימן רע ח"ו. ולהג"י למיחזי א"ש קצת כיון שאין אוכלים. ולהג"י למיכל אפשר דיש לאכול דוקא רכים, דמבואר שם לת' קמא דרכיכי מעלו. ולת' בתרא שם דבין רכיכי בין אשוני קשין לחולי וכמ"ש בר"ן שם, לפ"ז י"ל דגרסינן למיחזי. ותלוי הגירסאות בשני התירוצים שם בנדרים ודו"ק. אך לפ"ז להג"י למיכל לא הי"ל לסתום והול"ל שיאכל רכוכי.

ולכן נ"ל דאדרבה כיון שמזיק רק לחולים, א"כ בזה שאוכלים מראים שנהיה בריאים ושלמים והוה לסימנא טבא. ולזה כתב הטור בקרא דייקא מפני שממהר להיות גדל, ורצ"ל שיקח מיד כשמתחיל להתגדל ואף דאין מבושלות כל צרכן והוי אשוני עיין תוס' שם בנדרים, ודייקא אותם יש לאכול להראות שנהיה בריאים ודו"ק.

ועכ"פ כיון ששייך הסימנים לאידך גיסא ח"ו, לכן נהג רה"ג לומר ולפרש הסימן בכל דבר ודו"ק.

שו"ת יחוה דעת חלק ב סימן עא

...גם רבינו המאירי בחבור התשובה (עמוד שצח) כתב, שאף על פי שקצת גאונים מנעו מנהג הכפרות שנוהגים בערב יום הכפורים, מכל מקום כבר נתפשט המנהג בזה כדעת רוב הגאונים שהזכירוהו. ועולם כמנהגו נוהג. וכענין מה שאמרו בהוריות (יב ע"א) סימנא מילתא היא. ע"כ

שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תעד סימנים שאוכלים ליל ר"ה וטעם להם

א' לסדר ואברכך התשנ"ב בני"צ יצ"א.
מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ברקאי בנש"ק פרי עץ הדר הב' שמעון שנייבלג הי"ו תלמיד ישיבתנו הקדושה בקרית אונגוואר ירושלים עיה"ק תו"א. אחדשה"ט בידידות.

בדבר אשר שאל עוד בענין הסימנים שצוו חז"ל (כריתות ו') יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא ותלתן כרתי וסילקא תמרי קרא והובא בטוש"ע א"ח סי' תקפ"ג ומתפללים עליו יה"ר כשיאכל רוביא יאמר יה"ר שירבו זכויותינו וכן כשאוכל ראש כבש לפי הנוהגים לאכול ראש כבש או ראש של ברי' אחרת יאמר יה"ר שנהיה לראש וכן לשאר סימנים מה קשר האכילה להתפילות היה להם לחז"ל לתקן שיאמרו תפילות אלו בלי הסימנים או כמה פרקי תהלים לסגולה זו.

דע כי אכילת הסימנים אינם לתפלה אלא אדרבה עשיית ואכילת הסימנים הוא מילתא דאמר שם כריתות (ה' ע"ב) ת"ר אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתימשך מלכותן שנאמר וכו' אמר רב אמי האי מאן דבעי לידע אי משכא שתא אי לא וכו' ומאן דבעי למיעבד עיסקא ובעי דנדע אי מצלח וכו' אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קרא וכו' ע"ש והנה מדמביא שם על מושחין המלכים וכיוצא בו ועיין בשאל מה שאמרה רמה קרני בה' ואמרו ז"ל רמה קרני ולא רמה פחי שאול שנמשח בפך לא נמשכה מלכותו, ועיקר הדבר סימנא טבא וכל שהסימנא טבא יהיה טוב, והגם שאסור לנחש מ"מ לעשות סימנא טבא מותר וכיון שמותר גם ראוי ונכון לעשות כן, שהפעולה טבא מהפכת לטובה אלא שהוסיפו אח"כ לומר תפילה על דרך בקשה שע"י שאנו עושין סימנים אלו יתעוררו גם הזכויות וירבו על ידי שאנו מקיימין המצות ואפילו רק סימנים טובים מקיימין וזה חלק מהבטחון וידוע דהאדם נפעל לפי פעולותיו עיין חינוך מצוה י"ז וגם פעולותיו עושים רושם למעלה בשמים ועיין חכ"ש סי' תקפ"ג להגרש"ק שכבר כתב שאין הכוונה לאכול דברים טובים אלא דרך תפלה דאין מקום לתפלה בשעת אכילה רק זה הוי לבטחון ע"ש...

...וכבר שאלו אם רצה יהונתן להחבא לדוד ולהגיד לו דעת שאול על מה לו עם החצים והנער ולעשות כל אלה יבא ויגיד לו בסתר וכמו שהסכימו ביניהם הלא ממילא אמר מה שרצה להגיד, אבל כנראה פשוט דאינו דומה אמירה לעשייה והוא הפעולה העושה רושם למעלה ולכן אמר שיעשה מעשה סימנים ולא בדיבור לבד. ובמשה רבינו נטה ידך על השמים ויהי וגו'. ועיין רמב"ן עה"ת פ' לך עה"פ ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם, (י"ב ו') אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות כו' אמרו רבותינו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים ולכן יאריכו בכתובים בספר המסעות וחספירת הבארות ושאר המקרים וכולם באים ללמד על העתיד כי כאשר יבא הנקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לזרעו, ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים, ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלותך לקרא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו'. וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם, ונאמר שם ויקצוף עליו אי האלקים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ואתה שלש פעמים תכה את ארם ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו והבן זה ע"ש.

ולכן נמי לא די במה שאדם ילמוד תורה ומצות ולא יקיים אלא חייב לקיים בפועל שהעשייה עושה רושם למעלה וכל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו דהעיקר הלימוד שמביא לידי מעשה ופוק חזי מנטילת לולב שמוליך ומביא בלי תפילות אלא הפעולה של מוליך ומביא מעכב את הפרעניות ודי בזה להעלות על הכתב. וכבר אמרו דורשי רשומות על הפסוק כי כצל ימינו שלמעלה הוא כצל מה שאנו עושים למטה ויש להאריך בזה כי יש בזה הרבה ענינים וידיעות אשר אין להעלותן על הכתב והעיקר כי לפי פעולותיו למטה נפעל האדם למעלה ועושה רושם לטובה כל הימים, ולכן צדיקים כל מעשיהם לטובה ולברכה לעורר במעשיהם הקדושים דברים גדולים.

ובזה הנני לברכך צלח ורכב על דבר אמת וי"ר שתזכה ללמוד תורה לשמה ולעלות מעלה מעלה במעלות התורה וקיום המצות לתפארת אבות עדי יבא ינון ולו יקתה עמים המעתיך בעדך בלב ונפש, מנשה הקטן

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן רסו

...ולפ"ז נראה דזה הוא מה שאמרו מאן דקפיד קפדין בהדיה והכוונה דבסתמא הרי הוא נכנס תחת הנהגה הטבעית של הרוב אבל כיון דהוא קפיד ומראה עצמו שאינו מן הרוב אז כבר קפדין עמו ומפשפשין במעשיו אם הוא באמת ראוי להיות מן האנשים אשר יש להם השגחה יתירה מכל אדם דכל שמראה שהוא אינו נכנס בתוך הרוב הוא נכנס ובודקין מעשיו. וזה נמי הענין מה שאמרו שומר פתאים ה' דקיי"ל אפילו על מה שהוא בגדר סכנה סומך על זה עיין יבמות ע"ב ביומא בעיבא אין למול משום סכנה ועכשיו דדשו בו רבים שומר פתאים ה' ע"ש ועיין ריטב"א שם שזה מבואר דהוא נכנס בטבע העולם הראשון וסומך על זה ואעפ"כ מי שאינו רוצה לסמוך על זה הרשות בידו וכ"ש בשבת ע"ש.

ובזה יש להבין נמי מה דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו ואמרו ז"ל האומר צבי הפסיקו בדרך פתו נפלה לו מפיו וכיוצא בו הרי זה בכלל ניחוש ואעפ"כ מצינו בגמ' כריתות דף ה' אין מושחין את המלכים אלא המעיין כדי שתמשך מלכותו שנאמר ויאמר המלך על בניהו וגו' והורדתם אותו על גיחון וגו' ומשח אותו שם ואמר רב אמי האי מאן דבעי לידע אי משכא שתא או לא מייתי שרגא בהלין עשרה יומי דבין ריש שתא ליו"כ וכו' אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה ומאן דבעי דניעבד עסקי ובעי דנידע אי מצלח עיסקי או לא נירבי תרנגולא אי שמין ושפיר נידע דמצלח וכו' ואמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קרא ורוביא וכו' ועיין טוש"ע א"ח סי' תקפ"ג ס"א ובט"ז שם ה"ה שאר דברים ובסי' תרס"ד כתב הרמ"א כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה ליל הוש"ר שיקרה לו או לקרוביו באותו השנה ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה כדי שלא ליתרע מזליה גם כי רבים אינם מבינים הענין על

בוריו ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור אחר עתידו עכ"ל וצ"ע מה בין הני לניחוש ועיין רמב"ן עה"ת עה"פ לא תנחשו באריכות פ' שופטים ע"ש.

ולפמ"ש החילוק הוא בין מקפיד או עושה שלא בהקפדה דשלא בהקפדה מותר ליתן סימן טוב ולבקש מה' שיצליח ואם יראה הצלחה ידע שמזלו טוב ויצליח ואם לאו אל ירבה בעסקים אבל לא יהיה זה בגדר הקפדה וניחוש וכבר מצאתי בדרשות הר"ן דרוש י"ב באריכות מזה ועיין עוד ח' הר"ן חולין שכתב כן וזה באמת נראה מה שאמרו בירושלמי שבת פ"ו ה"ט כל המנחש סופו לבא עליו ועיין נמק"י שלהי מו"ק יש בני אדם שמנחשין ומשמשיין דבר בליבן וכנגדן דברו חכמים אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק ועיין ד"מ יו"ד סוסי' ת"ג ובס"ח סי' תנ"ט וז"ל כל הניחושים כנגד המקפידים וכתוב (יחזקאל ז' כ"ה) קפידה בא ובקשו שלום ואין, מכאן דכל דקפיד קפדו בהדיה ומתוך שאין אדם יכול להזהר בהקפדות נכשל. ובסי' תס"א שם וכל דבר שהוא ג"פ אע"פ שאין ניחוש יש סימן דוגמת ער ואון ע"ש. ויש להאריך עוד בזה אלא שאין הז"ג מ"מ לפענ"ד זה הוא דין של הקפדה והענין שלו...

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן עט אכילת דבש בליל ר"ה

בין כסה לעשור התשנ"ג בני יצ"א
מע"כ ידידי הרבני הנגיד ת"ח ובע"מ כו' כש"ת מוהר"ח לוגער הי"ו. אחדשה"ט בידידות.

בדבר המנהג לאכול בליל ראש השנה תפוח עם דבש וגם לטבול פרוסת המוציא בדבש ולא רק במלח כמו בכל השנה ומנהג ישראל תורה והגם כי סימנא מילתא ובגמ' (כריתות ו' ע"א) יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא ותלתן כרתי וסילקא תמרי וקרא ולא הזכירו רק הני מיני וכן בש"ע א"ח סי' תקפ"ג ומתפללים עליהם ולמה אנחנו אוכלים דבש וטובלין בו המוציא.

ואשר נלפענ"ד דהנה מלח ברית כריתה לו שלא יתקלקל לעולם ולא זאת אלא שכל מאכל שנמלח במלח מחזיקו ג"כ שלא יתקלקל ולא יבאש דזה טבע המלח וכחו האמנם טבע המלח אינו אלא להחזיק שלא יתקלקל אבל מה שנתקלקל כבר אין במלח כח להפוך דבר ולהחזירו לטוב ומיהו בדבש דבורים אמרו חז"ל דמותר באכילה ואף שנתערבו בו רגלי דבורים והם שרץ טמא הם והטעם כתב רבינו יונה והובא בהרא"ש ברכות מ"ג דרגלי דבורים בדבש נתהפכין ונעשין היתר ולכן מותר לאכול הדבש לכתחילה אף שרגלי דבורים נערבין בו ומקורו טהור ברבינו יונה דס"ל דכמו דאמרין דם נעקר ונעשה חלב ומי יתן טהור מטמא הלא אנכי ה' וכיון שנשתנה מבריתו נעשה היתר וכן לענין מוסק שהוא דם חי' והתירו, כן נמי לענין דבש והר"ז הלוי ה' אוסרו משום חשש דם חיה ועיין תשו' הרא"ש כלל כ"ד ס"ו שהביא נמי ראי' לר"י...

...ולפמ"ש הנה הדבש עדיף מהמלח במה שמהפך האיסור להיות כמוהו משא"כ המלח מחזיק ולא מהפך והנה בר"ה אנחנו עושים תשובה ומבקשים מחילה על העונות ועוד זאת שלאחר שעשו תשובה מעבירות נעשו זכויות שגדולה תשובה מיראה שזדונות נעשו לו כשגגות ותשובה מאהבה שזדונות שיעשו לנו כזכויות ומצות כמבואר בגמ' (יומא פ"ו ע"ב) דפריך והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מיראה ע"כ ע"ש...

...ולפ"ז נראה נמי לומר טעם על אכילת תפוח עם דבש לפ"מ שאמר דהמ"ע ע"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתנו אמי וכתוב תחת התפוח עוררתיך ובפרט לפ"מ שאמרו אז שאכלה ממנו חוה תפוח ה' נמצא שהתפוח ח"ו גורם התאוה ומיהו מי שזוכה ומתקן הכל נמצא אדרבה מעז יצא מתוק והכל נעשה מצוה ולכן טובלין תפוח בדבש לתקן הכל וכל כוונותיו יהיו לש"ש ואולי מה"ט כתב בשל"ה הקדוש לפרוש בדברים שבצנעא בליל ר"ה ולפי הנ"ל כיון שבא לתקן והוא מדה כנגד מדה ולכן יפרוש וכדרך שמצינו באדה"ר שפרש מאשתו ק"ל שנין בשביל החטא שחטא שהוא מדה כנגד מדה עיין בשל"ה מה שהאריך בזה.

ונראה דמהאי טעמא נמי נוהגין עי"כ לחלק לעקר של דבש עם יי"ש לאחר התפילה שהם שני הפכין יי"ש הוא מר ועוגה של דבש הוא מתוק ולהנ"ל הוא לסימן שאם ח"ו מעשנו מרוין כיי"ש אנחנו עושין תשובה ויתהפך למתוק ולמצות וזדונות יעשו שגגות ומביאין ראי' מדבש שמהפך השרץ ומטהר אותו כן יתן ה' ונטהר.

ואולי זה שאמר הכתוב דבש וחלב תחת לשונך ולמה דוקא שני אלו אלא שהר"י מביא ראי' ממה שאמרו בגמ' נדה דם נעקר ונעשה חלב וכיון שנשתנה ונתהפך מבריתו נעשית היתר וכן הוא בדבש דבורים כיון שנשתנה מבריתו ולכן אמרו דבש וחלב תחת לשונך דתרוייהו מדין אחד הם שנתהפכו מאיסור להיות היתר. ואולי יש להוסיף בזה גם וריח שלמותיך כריח לבנון לרמז על המוס"ק שבו נחלקו מה הוא אבל מ"מ ריחו טוב ובמדרש שהוא ראש לכל מיני בשמים ועיין רמב"ן עה"ת כי תשא (שמות ל' כ"ג) ור"א השיב כי איננו בושם אע"פ שריחו טוב והרמב"ן טען כי אין זה מוס"ק אלא הוא מין בשמים וריחו מפיח מחמת אור והמוסק ריחו מפיח בלי אור ע"ש עכ"פ לדעת הפוסקים שהוא מוסק וריחו מפיח ובא מן החיה לרמז בא גם וריח שלמותיך כריח לבנון...

...ולפ"ז נלפענ"ד לומר דבש וחלב תחת לשונך דהנה דבש הוא שהאיסור נהפך להיתר שיש כאן שתי מינים איסור והיתר וההיתר נתגבר על האיסור והאיסור נתהפך להיות היתר אבל חלב הוא שמאיסור עצמו שהוא הדם נעשה היתר ע"י שיתהפך ממראה דם ללבן והוא יותר חידוש מדבש וא"כ אין ראיה למוס"ק מדבש אלא מדם שנעשה חלב שהוא אותו דבר עצמו שהוא עצם איסור דם ונתהפך ונעשה היתר כששינה צורתו ללבן.

ולפ"ז הכ"נ בענין המצות כי יש מי שזוכה לפי שיש לו רוב מצות וזכה מדין שנתהפך האיסור שהם העבירות בשביל המצות וכמ"ש בגמ' קידושין דף מ' לעולם יראה אדם כאילו וכל העולם כולו מחצה עבירות ומחצה מצות עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עשה עבירה אחת וכו' אבל כל זה העושה מצות ותשובה מיראה אבל העושה תשובה מאהבה הרי מהחטא עצמו נעשה מצוה שמזדונות נעשו לו זכויות וכמ"ש בגמ' יומא הנ"ל וזה מעלת החלב וע"ד רמז כולו הפך לבן טהור הוא שאפי' הצרעת והעבירות נהפכו ללבן ונעשו זכויות אז טהור הוא לגמרי וז"ש דבש וחלב תחת לשונך שהלשון הוא המתודה ועושה תשובה לה' ואם הוא תשובה מיראה אז בבחינת דבש אבל אם עושה תשובה מאהבה אז הוא בבחינת חלב ולפי שקודם עושה תשובה מיראה ואח"כ מאהבה ולכן אמר דבש וחלב תחת לשונך והבן.

ואולי דזה נמי מקורו ממה שאמרו חז"ל (ברכות נ"ד) לעבדו בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך והיאך אפשר לעבדו ביצר הרע והלא הוא השטן והוא המלאך המות ואדרבה לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע וכל ימיו חייב אדם ללחום עמו נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה ולהנ"ל אתי שפיר דהשב מאהבה נעשות לו זדונות כזכויות נמצא דעבדו בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע שמכלם נעשו מצות שנתהפך וזה שרמזו כולו הפך לבן טהור הוא שאפילו היצה"ר נתהפך ללבן ונעשו מצות.

ובמ"ש נראה נמי לישב דברי רש"י מקושית התוס' (ר"ה ט"ז ע"ב) אמר ר' יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן ופרש"י שלא ישטין כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו, ועיין תוס' בשם הערוך וירושלמי שמפחד שהוא שופר של משיח וכבר הקשו כיון דבכל שנה ושנה כן אמאי מפחד וי"ל, ולהנ"ל נראה דה"פ כיון שרואה השטן שישראל מחבבין את המצות א"כ עושין תשובה מאהבה וזדונות נעשו להם כזכויות א"כ אדרבה ממה שהשטן עליהם שהזידו ועשו עבירות מהעבירות ונעשו מצות והרי זה ההיפוך כוונתו שבא להסטיין שעשו עבירות ומצא שנעשו זכויות ולכן מסתתמין דבריו ומערבב ואינו משטין יותר.

ומעתה בזה יש נמי לפרש דברי המדרש בראשית ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים ויהיה בוקר אלו מעשיהם של צדיקים איני יודע באיזה מהם חפץ הקב"ה כשהוא אומר וירא אלקים את האור כי טוב הוי אלו מעשיהם של צדיקים, וכבר פירשתי בכמה מקומו שהדברים מפליאים שאיני יודע באיזה מעשים חפץ הקב"ה.

ולהנ"ל נראה דאתי שפיר מאד כיון דהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות נמצא יש לו להקב"ה מצות שהצדיקים אינם יכולים לקיים שבאו רק ע"י שהעבירות נעשו מצות ומצות כאלו א"א לו לצדיק לקיים ואולי זה רצון הבורא להוציא יקר מזולל ולעשות מעבירות מצות ועד"ז שאמרו מי יטן טהור מטמא הלא אנכי ה' א"כ כל הכוונה להוציא הרע ולהפכו לטוב והי' מספקא אפשר שבמעשים אלו רוצה הקב"ה וחפץ בהם יותר ולכן קאמר וירא אלקים את האור כי טוב אלו מעשיהם של צדיקים כי נר מצוה ותורה אור כי עיקר הבריאה היתה בשביל האור של תורה כי אתה תאיר נרי באורך יגיע אור שהמצות יבואו באור התורה וע"ד התורה ולא ע"י החשך ולהפכו לטוב. ולכן שופר שהפכו פסול כי העיקר אלקים עשה את האדם ישר וזה כוונה אלא שהם בקשו חשבונות רבים שע"י שיעקמו ואח"כ יעשו תשובה מאהבה ויתהפכו להם עבירות למצות וזדונות כזכויות ויעשו להם חשבונות רבים מה שלא כתיב בתורה למצוה כי תרי"ג מצות נאמרו וה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה בכל אופן...

...ואשר נראה דבכל השנה אדם השב המלאכים מקבלים התשובה והם לא ידעו מחשבות בני אדם וגם אין להם סגולה של זדונות נעשו לו כזכויות אבל בעשרת ימי תשובה שהשב הוא שב להקב"ה בעצמו בבחינת בהמצאו שממציא עצמו וע"ד שמצינו ברב שהמציא עצמו להאי טבח שיבקש ממנו מחילה וכיון שהקב"ה הוא בבחינת ממציא עצמו אפילו לרשע והוא עוזב דרכו מחמת אהבת ה' שמקרבו כדמצינו באהרן אוהב שלום ורודף שלום ומקרבו למקום ע"י שהמציא עצמו להם והם חשבו אם הי' יודע האי צדיק כמה רשעות עשיתי לא הי' שח אתי ונתחרט על חטאיו מחמת אהבה ולא מחמת יראה וק"ו לשכינה בהמצאו לבנ"א הוא בטל במציעות לאהבת ה' ומתחרט עד דכדוכה של נפש והקב"ה יודע מחשבות ועוזה לו מזדונות זכויות וזה דוקא בעשרת ימי תשובה בהמצאו שהקב"ה בעצמו מקבל תשובתו ואתי שפיר דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב שממציא עצמו לקבל התשובה ולא ע"י מלאכים ואזב ממילא יעזוב רשע ואיש און מחשבותיו ובזה אין המלאכים מכירים אבל הקב"ה יודע מחשבות ולכן אפילו לא היו דרכי הרשע ולא הלך בדרכיו כי דרכיכם דרכי ולא מחשבותיכם מחשבותי ומ"מ אם יעזוב אותם וישבו לה' בעשרת ימי תשובה מכולם נעשו זכויות. ומיהו זה דוקא בעשרת ימי תשובה וכנ"ל.

ובזה מבואר נמי מה שאמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וצ"ב מ"ש ישראל משאר אומות אם מטהרים עצמן ולהנ"ל שהרי באומות העולם אין הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה ומחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה עיין תוס' קידושין מירושלמי ובגמ' קידושין דף מ' ע"א.

ולהנ"ל נראה לחדש דבר חדש דמה שאמרו זדונות נעשו להם כזכיות לאו דוקא שעשה מעשה רשע אלא אפילו הי' לו מחשבה רעה לעשות ח"ו איזה עבירה וחזר בו ממחשבתו ועשה תשובה הקב"ה מצרפה לטובה ואינה מצרפה לרעה נמצא דאפילו ממחשבה רעה שחשב נעשה לו זכיות ומצות וכיון דהקב"ה מטהר את ישראל ויודע מחשבות אדם ומצרפם למעשה לטובה ונעשו כלם זכיות אפילו לא עשה מעשה כלל ואפילו ח"ו הי' לו מחשבה רעה ולא עשה ומתחרט הקב"ה מצרפה למעשה כשנעשו זכיות שגם על מחשבה מצרפה לטובה וכיון שעכשיו נעשו לו זכיות גם על המחשבה נעשו ממנה זכיות וזה אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים לפני אביכם שבשמים והוא מטהר אתכם וממילא אפילו ממחשבות יעשו זכיות ומצות וזה בלתי מציאות באומות העולם והבן...

ובמש"כ נראה לפענ"ד לישב מה שתמהו בהא דכתיב ולך ה' החסד כי אתה לאיש כמעשהו והקושיא מבוארת בחז"ל דכיון דהתשלום כמעשהו א"כ לאו חסד הוא ולפי מה שכתבתי נראה שהחסד שאפילו על מחשבה הקב"ה מצרפה למעשה אלא די"ל דוקא מחשבה טובה שכך הוא הדין בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל מחשבה רעה שהי' לו אע"פ שלא עשה מעשה מ"מ די שלא יענש אבל שיצא לו גם מזה זכות אמנם מחסדי ה' שאפילו מחשבה רעה אם יחזור ממחשבתו מחמת אהבת הבורא הקב"ה מצרפה למעשה כאלו עשה מצוה וזה חסד הבורא בישראל שאפילו מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה כשחוזר כאלו עשה וזה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו והבן כי הוא נקודה יקרה ודבר חדש..

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן פ

לאכול בריש שתא לסימנא טבא

א' לסדר עלה נעלה התשנ"ג בני" יצו"א מע"כ רב האי גאון וצדיק רב הרבנים חכם חרשים איש האשכולות מגדולי מרביצי תורה שבדורינו שלשלת היוחסין כרכא דכולה ביה ה"ה ידי"ע וידי"נ כקש"ת מוה"ר ברוך שמעון שניאורסאהן שליט"א ר"מ ישיבת הגאון מטשעבין כוכב מיעקב בירושלים עיה"ק ת"ו ומצודתו פרוסה בכל העולם. אחדשכ"ג בידידות נאמנה.

קבלתי ספרו היקר ברכת שמעון וכו' ולאות ידידות וחביבות דבריו אצלנו ארשום כאן איזה הרהורים אשר עלתה במחשבותי דרך עיונו בספרו היקר בסימנא מילתא (דף י"ד) הביא מה שכתב בספר בן יהוידע (בן איש חי) הוריות י"ב על לשון הגמ' יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא וכו' ונקטה הגמ' לשון רגיל לא שייך פחות מג' פעמים עכ"ל, ומעכ"ג ציין דבבני יששכר הזכיר רק ליל ב' אם צריכין להדר אחר סימן טוב אבל להדר גם ביום לא נזכר מזה וכן בשערי תשובה, ומעכ"ג כל יקר ראתה עינו מירושלמי מובא בר"ן נדרים (מ"ו) דב' פעמים נקרא רגיל וכן הוא בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' מ"ח וא"כ בב' לילות שייך לשון רגיל, ולהבני יששכר י"ל דלשון רגיל קאי על הסימנים שהם הרבה, ודייק מעכ"ג אפי' להט"ז מהא דאמרו בריש שתא ולא אמרו בר"ה כי בריש היינו ההתחלה דוקא אבל לשון ראש השנה משמעו יותר מהתחלת השנה, ולזה כיון דר"ה כיומא אריכתא דמי אבל ריש שתא התחלת השנה היא רק בליל ראשונה, וציין לספר שם משמואל ושוב ציין לתשו' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תקכ"ב שהי' רגיל לאכול בליל ראשון של ר"ה אלא דמהרש"ל הובא במג"א סי' תקצ"ז לא היה אוכל דגים בר"ה משום דחבובים עליו ומשמע כל ימי ר"ה בכלל וכדעת בן יהוידע.

ובהורמנא דמר נלפענ"ד בדיוק לשון ריש שתא הנה זה כמה שנים שדקדקתי במה דאיתא בירושלמי והובא ברמ"א א"ח סי' תקפ"ג ס"ב וגם נוהגין שלא לישן ביום ר"ה (ירושלמי) ומנהג נכון הוא ע"כ. ובט"ז שם (סק"ג) שלא לישן דאיתא בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה ע"כ. והנראה מלשון הירושלמי כפי שהעתיקה רבינו הט"ז (הגם כי לפי ראות עיני האחרונים לא מצאו הלשון והירושלמי מ"מ נאמנים עלינו הרמ"א והבאים אחריו שראו כן בירושלמי) דדמיך בריש שתא ולפום ריהטא הי' הכוונה על ליל ראשונה של ר"ה או בהכנסת ר"ה כלומר מי שהוא ישן מער"ה על הכנסת ר"ה בין השמשות ואחריו או בלילה הראשונה כלומר ליל ר"ה דזה משמעות לשון ריש שתא וכמו שדייק מעכ"ג וא"כ הי"ל לפסוק בש"ע להיות ניעור בליל ר"ה כמו שנעורים בליל שבועות או לכמה בליל יו"כ וכמו שנהגו לענין אכילת הסימנים.

אמנם המפרשים פירשוהו על יום ר"ה שלא לישן נמצא דס"ל דריש שתא משמעות היינו יום ר"ה ולא ליל ר"ה דוקא ויום ראשון בשנה הוא ריש שתא שהוא ראש השנה וכל היום וכיון דשני ימים כיומא אריכתא דמי א"כ תרווייהו כהדדי נינהו ובשני ימים נהגו שלא לישן, וא"כ לכאורה גם הסימנים כן גם לפי דיוק לשון הגמ' יהא רגיל לאכול בריש שתא הוא כמו לענין שינה דריש שתא הוא כל ראש השנה וכן הוא לענין הסימנים ולא התחלה דוקא, והמחבר בש"ע ס"א שם כתב יהא אדם רגיל בראש השנה לאכול רוביא וכו' ולשון בראש השנה מתפרש בתרי אנפי או יאמר בכל עת שאוכל בר"ה יהא רגיל בכל סעודה לאכול כל הני או יתפרש שיהא רגיל לאכול עכ"פ פעם אחת בר"ה ומסתמא לכתחילה ליל

ראשונה ואם מי שהוא שלא אכל בליל ר"ה ראשון יאכל בבוקר ואם לא אכל בבוקר יאכל בליל שני או למחרתו אבל עכ"פ לשון ר"ה משמע כל ר"ה.

וקצת י"ל מנהגינו לאכול בלילות ולא ביום דבש"ע (סי' תקצ"ז) הביא מחלוקות רבותינו הראשונים יש אומרים שצריך להתענות בר"ה והוא דעת הכל בו בשם י"א הובא בב"י ותה"ד דיש דבנותא דס"ל דמצוה להתענות בר"ה ואיכא דבנותא אחרינא דס"ל מצוה לאכול ובש"ע פסק דאין מתענין ועיין אחרונים מה שפלפלו אי מותר להתענות בראש השנה וכל אחד ראיתו ושוברו בצדו ועיין שע"ת מה שהביא דמצוה להתענות ומיהו עיין שב"ל בשם ר' יהודאי ורב סעדי' ורב נחשן ורב האי גאונים זצ"ל והר"א מגירמייזא כולם ס"ל כט"ז, ועיין בהגהות ח"ס ומעתה נראה כיון דבעצם אכילה ביום ר"ה נחלקו בו אי מותר או מצוה להתענות ולכן תפשו הודאי ואוכלים הסימנים בזמן שלכ"ע מצוה באכילה וביום הניחו על מנהגא כי יש אוכלים ויש מתענים וי"ל.

ומיהו לעצם הדיוק של הבן איש חי בלשון הגמ' יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא ופי' הגאון ז"ל דקאי יהא רגיל על המאכל וליכא פחות מג' פעמים ולפענ"ד נראה דרגיל קאי אכל השנים כלומר יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא ושתא בכל שנא ושנא יהא רגיל לאכול וקאי רגיל על השנים ואתי שפיר כנלפענ"ד...